

טובים השניים

השלילה: 'לא בְּחֵיל וְלֹא בְּכֹחַ', 'לא ינום ולא ישן'. מלשון חז"ל ירשנו את 'סליחה ומחילה', 'בושה וכלימה', 'בור ועם הארץ', ובתקופה מאוחרת יותר נוצרו 'אך ורק', 'אִי לכך ובהתאם לזאת'. לרוב בהצטרף יחד שתי מילים או יותר המילה הקצרה היא הפותחת את הצירוף, על פי הכלל 'כל הקצר קודם': 'אות ומופת', 'חן וחסד ורחמים'.

בשירה המקראית ובספרות המקראית המאוחרת יש שהמילים הנרדפות יוצרות מבנה של סמיכות: 'עב הענן', 'מעון ביתך', 'חכמת בינה', 'מְטֵר גשם'.

פעמים הרבה צמדי המילים הנרדפות (או הקרובות) מבוססים על דמיון צליל ומשקל, כגון 'בֹּקֶה וּמְבֹקֶה וּמְבַלְקָה', 'רעשו וגעשו', 'עֶפֶר וְאֶפֶר', 'על כל צַעַד וְשַׁעַל', 'טְעָנוֹת וּמְעִנּוֹת', 'הערות והארות'.

רבים מהם פותחים באותה האות: מן המקרא – 'הוד והדר', 'מפוזר ומפורד', 'נעונד', 'סופה וסערה', 'ענן וערפל', 'ששון ושמחה', 'שוד ושבר', 'שיג ושיח' ועוד; ובספרות המאוחרת יותר – 'נסים ונפלאות', 'כדת וכדין', 'בעת ובעונה אחת', 'חד וחלק' ועוד. אחרים דומים דווקא בסופם: 'תהו וְבהו', 'תְּאֵנָה וְאֵנָה', 'מר ונמהר' (מן המקרא); 'מלחמת גוג ומגוג' (בספרות חז"ל); 'תם ושלם', 'שריר ובריר' (בספרות הגאונים); 'נהיר ובהיר' (בהשגות הראב"ד מהמאה ה-12); וחידושי ימינו: 'קר ומנוכר', 'יעיל ומועיל'.

תופעה של דמיון צליל ומשקל יש גם בצמדי ניגודים – הפכים או משלימים. כאלו הם הצמדים שירשנו מן המקורות: חלבון וחלמון, כד וחד (שני קצות הַיְצִיעָה: המעוגל והמחודד), רָכַב וְשָׁכַב (שתי אבני הרחיים – העליונה והתחתונה), וגם בימינו: תדיר ונדיר, קעור וקמור, רצוי ומצוי, סיכויים וסיכונים, יצוא ויבוא, שקע ותקע (שני הצמדים האחרונים מחידושו של ביאליק).

לסיום ניחל ונאחל שיתקיים בנו הכתוב: "שְׁשׂוֹן וְשִׁמְחָה יִשְׂיגוּ, וְנָסוּ יָגוֹן וְאִנְחָה" (ישעיהו לה, י).

ללשונו חיבה יתרה לזוגות של מילים קרובות המצטרפות יחד למטרות רטוריות של יופי והדגשה. זיווגי מילים אלו הם נחלתה של העברית עוד מימי התנ"ך, וגם בימינו לא נס לָחֵם. זיווג המילים הפשוט ביותר הוא חזרה על אותה מילה. כך במקרא כגון "צֶדֶק צֶדֶק תִּדְרֹף", "אֵל תִּרְבוּ תִדְרֹו גְבָהָה גְבָהָה", וכך גם בימינו: 'חרש חרש', 'משהו-משהו' ועוד ועוד. יש חזרות שבאה בהן מילת יחס להדגשתה של תכונה: 'דק מן הדק', 'קלה שבקלות'. חזרות מעצימות אחרות הן במבנה של סמיכות, למשל הצירופים 'שיר השירים', 'הַבֵּל הבלים' שבספר הספרים – שבהם המילה הראשונה באה ביחיד, והצירופים מלשון חז"ל 'תְּלֵי תלים', 'פלאי פלאים' – שבהם המילה הראשונה באה ברבים.

בצירופים כגון 'דורי דורות', 'קולי קולות' צורת הנסמך ('קולי-') מבוססת על סיומת הרבים יים ולא על הסיומת המתבקשת יות ('קולות-'), וכך במקום סתם חזרה ('קולות קולות') נוצרת צורת סמיכות מובהקת. בימינו נוצרו צירופים נוספים מעין אלו, ובהם 'סודי סודות', 'קְלֵי קְלוֹת', ואף 'חיני חינם', 'בזיל הזול'. ויש גם צירופים שנוצרים לצורך שעה כגון 'המצאת ההמצאות'.

יש זוגות שבהם המילה השנייה היא צורת בינוני הזהה בשורשה למילה הראשונה, כגון בצירופים המקראיים 'יִשְׁן נוֹשֵׁן',

'חֲכָמִים מְחַכְמִים', ובצירופים מאוחרים יותר שנוצרו על פיהם כגון 'צרה צרורה', 'טיפש מטופש'. בצירופים אלו המילה השנייה היא שם תואר לראשונה. במקרים אחרים באה בין שתי המילים ו' החיבור: בתנ"ך יריחו 'סוֹגְרֶת וּמְסוֹגְרֶת', בהגדה של פסח יש 'טובה כפולה ומכופלת', ובימינו אנשים 'מודים ומתוודים' שהם 'שונים ומשונים' ואף 'זרים ומוזרים'.

זוגות רבים מבוססים על מילים נרדפות. הצמדים 'עני ואביון', 'חכם ונבון', 'צר ואויב', 'שִׁמְחָה וטוב לב' הם רק מעט מהשפע שמעמיד לרשותנו התנ"ך, ואליהם מצטרפים צמדים על דרך

